

Kozerska, Agnieszka

Style aktywności edukacyjnej kandydatów do zawodu nauczyciela

Prace Naukowe AJD. Pedagogika 21, 79-91

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Agnieszka KOZERSKA

Style aktywności edukacyjnej kandydatów do zawodu nauczyciela

Wstęp

Pojęcie edukacji jest obecnie rozumiane bardzo szeroko, wykracza daleko poza obszar tradycyjnie ograniczony ramami instytucjonalnymi. Z początkiem lat 90., w badaniach nad edukacją przesunął się akcent z nauczania (z instytucji edukacyjnych) na uczenie się jednostek, społeczności lokalnych¹. Inaczej jest też rozumiane pojęcie wiedzy. Tradycyjnie była ona określana jako obiektywna, podręcznikowa. Obecnie przyjmuje się, że ma ścisły związek z doświadczeniem, jest częścią tożsamości osób uczących się. Nie istnieje na zewnątrz podmiotu. Nie jest przez podmiot odkrywana. Podmiot konstruuje wiedzę w oparciu o własne doświadczenia życiowe. Konsekwencją tych zmian jest usytuowanie pojęcia uczenie się głównie w obszarze edukacji nieformalnej. Uczenie się cechuje dowolność, dobrowolność, odbywa się w wybranych przez osoby uczące się zakresach, kierunkach, sposobach, w wybranym czasie i tempie. Jest często rezultatem namysłu jednostki nad wydarzeniami, które zachodzą w jej życiu. Jest to proces złożony, na który składa się nie tylko komponent poznawczy, ale też emocjonalny. Uczenie się w instytucjach jest jedną z wielu (wcale nie najważniejszą) możliwości uczenia się².

Począwszy od lat 60. XX wieku sformułowano wiele różnorodnych definicji pojęcia uczenia się³. Tradycyjnie było ono definiowane jako zmiana w zachowaniu, jako proces, w którego toku, na podstawie doświadczenia, powstają nowe

¹ M. Małecki, *Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice*, Wrocław 2010.

² Tamże.

³ K. Illeris, *Trzy wymiary uczenia się*, Wrocław 2006.

formy zachowania się i działania lub ulegają zmianie formy wcześniej nabyte. Stopniowo definicja ta zaczęła ulegać modyfikacji; uczenie się zaczęło rozumieć raczej jako przekształcanie wiedzy i zmianę w sposobie jej pojmowania niż zmianę w zachowaniu⁴. Przykładowo, z punktu widzenia konstruktywizmu społecznego człowiek nie tylko przystosowuje się do warunków czy sytuacji, ale jednocześnie tworzy i przetwarza świat społeczny, w jakim żyje⁵. Dorośli, kiedy uczą się nowej wiedzy, kreują rzeczywistość, interpretując nowe doświadczenia i sytuacje. „Uczenie się uważane jest za zachowanie aktywne, w którym tworzą się znaczenia w celu lepszego zrozumienia rzeczywistości”⁶.

Znaczenie kontekstu w procesie uczenia się

Niektóre teorie stworzone przez badaczy zajmujących się tym zagadnieniem podkreślają znaczenie kontekstu, w jakim uczenie się zachodzi. Jedną z takich teorii jest teoria uczenia się w kontekście społecznym Petera Jarvisa. Jarvis w swoich rozważaniach wykorzystuje dorobek naukowy D. Kolba i jego teorię uczenia się przez doświadczenie⁷ (*experiential based learning*), a Kolb, z kolei, czerpie z dorobku m.in. J. Deweya, J. Piageta, K. Lewina, P. Freirea. Według Jarvisa „badanie społecznego wymiaru uczenia się jest równie ważne jak rozumienie psychicznych mechanizmów samego procesu uczenia się. [...] Wszystkie aspekty związane z jednostką są do pewnego stopnia odbiciem struktury społecznej. Ale nie jest to receptywny proces, w którym «ja» społeczne wpływa na sposób, w jaki jednostki postrzegają i interpretują swoje doświadczenia z życia społecznego... faktycznie jednostki modyfikują to, co jest przejmowane, a ta zmieniona wersja jest transmitowana do innych ludzi w interakcji społecznej”⁸.

Zgodnie z omawianą koncepcją uczenie się ludzi dorosłych może występować w wielu odmianach. Każda z odmian ma charakter sytuacyjny; uczenie się pojawia się w obrębie pola napięć pomiędzy tym, co jednostkowe, a tym, co społeczne⁹. Oznacza to, że aby mogło wystąpić uczenie się, konieczne jest „bycie w sytuacji”, ważne jest także indywidualne doświadczenie życiowe jednostki. Doświadczenie życiowe decyduje o tym, jaki sens jednostka nadaje danej sytuacji. Biografia jednostki może być zarówno czynnikiem, który ułatwia uczenie

⁴ A. Bron, *Rozumienie uczenia się w teoriach andragogicznych*, „Teraźniejszość. Człowiek. Edukacja” 2006, nr 4(36), s. 8.

⁵ Tamże.

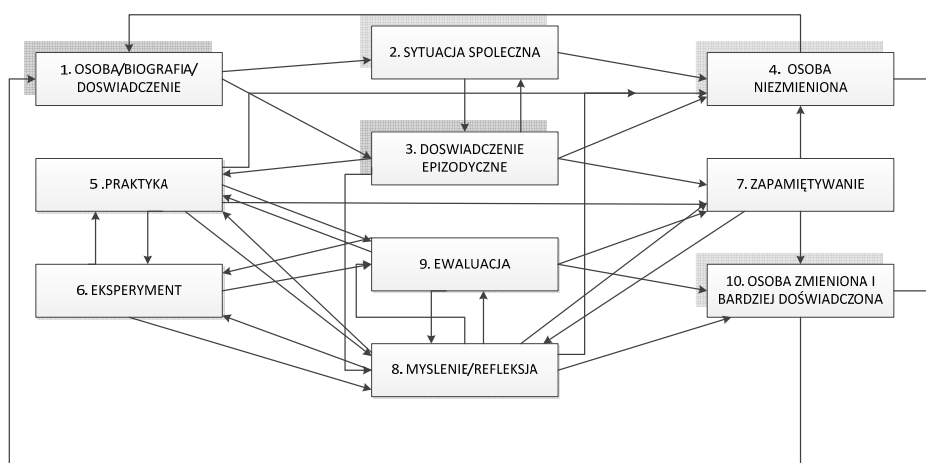
⁶ P.C. Candy, cyt. za: A. Bron, *Rozumienie uczenia się...*, s. 8.

⁷ P. Jarvis, *Meaningful and Meaningless Experience: Towards an Analysis of Learning From Life*, „Adult Education Quarterly” 1987, nr 3, s. 164–172

⁸ Cyt. za: M. Malewski, *W poszukiwaniu teorii uczenia się ludzi dorosłych*, „Teraźniejszość. Człowiek. Edukacja” 2006, nr 2(34), s. 36; zob. P. Jarvis, *Adult Learning in the Social Context*, London 1987.

⁹ K. Illeris, *Trzy wymiary...*, s. 131.

się, ale może ona też stanowić blokadę dla uczenia się. Według Jarvisa uczenie się ma charakter egzystencjalny. Jest „kombinacją procesów, w trakcie których osoby konstruują doświadczenie sytuacyjne oraz przekształcają je w wiedzę, umiejętności, postawy, przekonania, wartości, emocje, sensory i znaczenia oraz integrują je w obrębie własnej biografii”¹⁰. Na podstawie przeprowadzonych przez siebie badań Jarvis stworzył model uczenia się, w którym uwzględnił znaczenie doświadczenia jednostki. Model procesów uczenia się skonstruowany przez tego autora przedstawia rysunek 1.

Rysunek 1. Model procesu uczenia się

Źródło: P. Jarvis, *Human Learning as Existential: Behaviourism Revisited*, „Adult Education Colloquium” 2003, nr 7, red. M. Radovan, Ljubljana, s. 35, http://arhiv.si/publikacije/Current_Issues_in_Adult_Learning_and_Motivation.pdf, stan z: 07.2012.

Możliwe odmiany uczenia się są reprezentowane przez połączenia przedstawione na schemacie¹¹. Uczenie się może mieć charakter: incydentalny (1→2→3→8→10); może mieć postać podświadomego, bezrefleksyjnego przyswajania wiedzy (1→2→3→7→4) albo zachowań (1→2→3→5→4). Może też wzbogacać repertuar podstawowych umiejętności poprzez praktykowanie jednostki w określonej sytuacji społecznej (1→2→3→5→7→10) albo być bezrefleksyjnym zapamiętywaniem informacji w wyniku doświadczeń jednostki związanych z tą sytuacją (1→2→3→7→10). Uczenie się może też być wynikiem namysłu nad doświadczeniem zdobytym przez jednostkę w określonej sytuacji (1→2→3→5→6→8→9→7→10), może przyjmować postać uczenia się przez działanie (1→2→3→8→6→5→9→7→10) albo być wynikiem refleksyj-

¹⁰ Cyt. za M. Malewski, *Od nauczania...*, s. 104; zob. P. Jarvis, *Paradoxes of Learning: on Becoming an Individual in Society*, San Francisco 1992.

¹¹ M. Malewski, *Od nauczania...*, s. 102–104.

nej kontemplacji na podstawie treści indywidualnego doświadczenia (1→2→3→8→9→7→10) lub myślenia pozasytuacyjnego (1→3→8→9→7→10). W przypadku uczenia się refleksyjnego jednostka może poruszać się po pętli poznawczej (5→6→8→9 lub 9→8→6→5) tak długo, jak uzna to za konieczne. W omawianym schemacie można odnaleźć także przypadki, w których nie zachodzi zjawisko uczenia się. Zjawisko „nie-uczenia się” Jarvis dzieli na trzy kategorie¹²: pierwszą z nich jest domniemanie, które zakłada, że świat jest oczywisty i zrozumiały, w związku z tym jednostka nie dostrzega nowych możliwości uczenia się (1→2→4); drugą jest brak namysłu, brak refleksji nad doświadczeniami z powodu braku czasu albo lęku przed perspektywą konsekwencji tego odniesienia się (1→2→3→4). Trzecią kategorią jest odrzucenie polegające na tym, że na poziomie świadomości jednostka nie chce się uczyć nowych rzeczy w danym kontekście. Powodem tego może być sprzeczność z uprzednimi doświadczeniami jednostki (1→2→3→8→4).

Aktywność edukacyjna.

Samokształcenie jako jedna z form aktywności edukacyjnej

W literaturze naukowej aktywność jest definiowana jako wysiłek zorientowany na cel. Mówimy o niej wtedy, gdy jednostka postrzega stawiane cele poprzez pryzmat własnych wysiłków podejmowanych w kontekście rozmaitych działań¹³. Aktywność edukacyjna dotyczy realizacji celów edukacyjnych, jest to świadome, celowo podjęte uczenie się jednostki. Biorąc pod uwagę koncepcję Jarvisa, aktywność edukacyjna może mieć wiele odmian i jest zawsze związana z byciem w określonych sytuacjach. W przypadku aktywności edukacyjnej podejmowanej autonomicznie przez jednostkę (cel aktywności wyznacza ucząca się jednostka), której towarzyszy świadomość własnego rozwoju i odpowiedzialność za rezultaty procesu, mówimy często o samokształceniu albo autoedukacji¹⁴. Samokształcenie jest więc szczególnym przypadkiem aktywności edukacyjnej. **W przypadku samokształcenia jednostka sama, świadomie, celowo stawia sobie w pewnych sytuacjach – po to, żeby wystąpiło jej uczenie się.** Świadomość jednostki, że może ona regulować swoje interakcje z otoczeniem, przydawać mu walory edukacyjne przez dokonywane wybory, jest miarą dojrzałości człowieka dorosłego¹⁵. Człowiek może odgrywać istotną rolę w procesie formowania swojego środowiska (edukacyjnego), poprzez własną aktywność (lub jej brak) może wpływać na to, w jakich sytuacjach życiowych się znajduje,

¹² Tamże.

¹³ K. Illeris, *Trzy wymiary...*, s. 58.

¹⁴ D. Jankowski, *Autoedukacja wyzwaniem współczesności*, Toruń 1999.

¹⁵ Tenże, *Środowisko edukacyjne człowieka dorosłego jako problem pedagogiki społecznej i andragogiki*, „Rocznik Andragogiczny” 2006.

a to z kolei ma wpływ na to, jak bogate są jego doświadczenia życiowe. Bogactwo życiowych doświadczeń implikuje z kolei sposób interpretacji kolejnych życiowych doświadczeń i wpływa na uczenie się jednostki i jej dalszą aktywność edukacyjną. Na społeczny charakter samokształcenia zwracał już uwagę w latach 30. XX wieku Władysław Okiński¹⁶. Zdaniem Okińskiego, społeczny charakter tego procesu polega na tym, że wybory edukacyjne, cele, jakie stawia sobie jednostka, mogą być wynikiem przyjęcia przez nią pewnych wartości grupowych jako własne, mogą też wiązać się z pewnymi dążeniami społecznymi jednostki; jest to proces społeczny także w tym sensie, że poprzedza go proces wychowania¹⁷. Przy czym warto w tym miejscu zaznaczyć, że człowiek jest „wytworem” środowiska, w jakim żyje, ale też poprzez swoją aktywność może odegrać istotną rolę w procesie kształtowania tego środowiska, wyrażając swoje potrzeby i oczekiwania, a także biorąc aktywny udział we współpracy edukacyjnej z innymi¹⁸.

Człowiek kształtuje swoje środowisko edukacyjne przez podejmowane działania, ale także – przez zaniechania. Zaniechania są tak samo znaczące dla rozwoju człowieka, jak podejmowane działania¹⁹. Jak zauważa Jankowski, „każdy słabo realizowany rozwój człowieka jest nie tyle funkcją braku możliwości sytuacyjnych działania, ale bardziej funkcją zaniechań w tych wszystkich sytuacjach, które umożliwiają różne pożyteczne działania”²⁰. Zatem samo „bycie w sytuacji” nie jest warunkiem wystarczającym, aby pojawiło się uczenie się, jest tylko warunkiem koniecznym.

Samokształcenie może być elementem stylu życia jednostki, dotyczyć codziennych sytuacji, może być wynikiem poszukiwania możliwości uczenia się w naturalnych warunkach społecznych.

Spoleczne oczekiwania wobec współczesnych nauczycieli

W przeprowadzonych badaniach skoncentrowałam się na aktywności edukacyjnej kandydatów do zawodu nauczyciela. Obecnie, wraz ze zmianami sposobu rozumienia edukacji, zmieniają się także oczekiwania wobec nauczycieli. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że współczesny nauczyciel musi być zdolny do wykraczania poza granice świata, który zna, i „szukania różnych sposobów porządkowania doświadczenia, a wreszcie interpretowania i nadawania własnych znaczeń”²¹. Od nauczycieli oczekuje się, że będą nieustannie aktualizować wie-

¹⁶ W. Okiński, *Procesy samokształceniowe*, Poznań 1935.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ D. Jankowski, *Środowisko edukacyjne...*, s. 64.

¹⁹ Tamże, s. 60.

²⁰ Tamże.

²¹ B. Zamorska, *Konstruktywistyczne implikacje do odczytania złożoności roli nauczyciela*, [w:] *Spoleczno-kulturowe konteksty edukacji nauczycieli i pedagogów*, red. H. Kwiatkowska, Warszawa 2003, s. 133.

dzę zdobytą w trakcie studiów. Oczekuje się od nich otwartości poznawczej, otwartości zarówno „na mikroświat szkoły, jak i przemiany dokonujące się w szerokim środowisku społecznym, w sferze publicznej”²². Jak zauważa H. Kwiatkowska, „rozważając swoistości zawodu nauczyciela, nie można pominąć tego, że w profesji nauczycielskiej nie wystarczy dużo wiedzieć i robić użytek z tej wiedzy. W pracy nauczycielskiej niedobre są sytuacje *status quo*, stabilizacji, które w działaniu o tak dużej dynamice świadczą nie tylko o braku rozwoju, lecz wręcz o stagnacji. Mogą oznaczać brak zapotrzebowania na nową wiedzę, ponadto sprawiać, że myślenie wydaje się zbędne”²³. Rozwój nauczyciela nie odbywa się samoczynnie, ale wymaga stymulacji zarówno zewnętrznej, jak i wewnętrznej²⁴. W literaturze podkreśla się wagę rozwijania świadomości refleksyjnej nauczycieli. „Rozwijanie świadomości refleksyjnej wymaga wysokiej wiedzy ogólnej, aktywności intelektualnej, orientacji w wydarzeniach nauki, sztuki oraz innych przejawach humanistyki i życia społecznego”²⁵.

Cel badań i metoda

Przeprowadzone badanie ma na celu wyróżnienie i opisanie rodzajów sytuacji społecznych, w jakich ma miejsce aktywność edukacyjna studentów – kandydatów do zawodu nauczyciela. Szczególnie interesują mnie sytuacje, które studenci sami wybierają z zamiarem podjęcia szeroko rozumianego uczenia się. Kolejnym celem jest wyróżnienie grup studentów podobnych pod względem preferowanych przez nich sytuacji edukacyjnych. Każda z wyróżnionych sytuacji wiąże się z innym rodzajem aktywności edukacyjnej, można więc powiedzieć, że każda z wyodrębnionych grup studentów będzie charakteryzowała się innym rodzajem preferowanej aktywności, każda będzie miała charakterystyczny dla siebie styl. Użyty w tym sformułowaniu **termin „styl” wskazuje na stałość preferencji danej osoby, wskazuje na charakterystyczny dla tej osoby wzór wyborów sytuacji społecznych, które mają związek z kreowaniem przez jednostkę własnego rozwoju.**

W części empirycznej zostaną zaprezentowane wyniki badania przeprowadzonego wśród 401 studentów AJD w Częstochowie, w latach 2010 i 2011²⁶. Studenci reprezentowali siedem kierunków studiów, każdy – o specjalności nauczycielskiej. Były to kierunki: zintegrowana edukacja wczesnoszkolna, mate-

²² H. Kwiatkowska, *Pedeutologia*, Warszawa 2008, s. 182.

²³ *Taż, Tożsamość nauczycieli. Między anomią a autonomią*, Gdańsk 2005, s. 149.

²⁴ *Tamże*, s. 150.

²⁵ D. Klus-Stańska, *Nauczyciel wobec utraty jednoznaczności kultury. Podjęcie wyzwania czy ucieczka*, [w:] *Spoleczno-kulturowe konteksty edukacji nauczycieli i pedagogów*, red. H. Kwiatkowska, T. Lewowicki, Warszawa 2003, s. 52.

²⁶ W procesie zbierania danych uczestniczyły studentki: A. Maciąg, K. Lech, M. Tomalik, N. Kie-pura, A. Pawlik.

matyka, informatyka, fizyka, chemia, filologia angielska, filologia germańska. Uczestnictwo w badaniach było dobrowolne i anonimowe.

Narzędzie badawcze: w badaniach wykorzystany został kwestionariusz *Samokształcenie jako element stylu życia*²⁷, składający się z 30 stwierdzeń. Zadaniem osób badanych było określenie – na skali od 1 do 5 – stopnia, w jakim dane stwierdzenie opisuje daną osobę.

Rodzaje aktywności edukacyjnej podejmowanej przez badane osoby

W wyniku przeprowadzonej analizy składowych głównych, wyodrębnionych zostało 7 czynników – rodzajów aktywności edukacyjnej studentów. Z każdym z czynników związane są innego rodzaju sytuacje, w których osoby objęte badaniem przebywają na co dzień i w których świadomie stawiają sobie po to, żeby wystąpiło uczenie się.

Pierwszy czynnik: Samokształcenie w dziedzinie związanej ze studiowanym kierunkiem (**sytuacje, które implikują uczenie się związane ze studiowanym kierunkiem**). W skład tego czynnika wchodzi stwierdzenia: P23 – „W ciągu ostatniego roku podejmowałem/am systematyczne samokształcenie w dziedzinie związanej ze studiowanym kierunkiem”, P29 – „Uczę się systematycznie tego, co omawiamy na zajęciach”, P16 – „Poświęcam dużo czasu na studiowanie książek związanych z kierunkiem studiów”, P13 – „Poświęcam dużo czasu na przygotowywanie się do zajęć na uczelni”, P8 – „Przygotowując się do zajęć na uczelni, korzystam z wielu źródeł informacji”.

Drugi czynnik: Samokształcenie związane z dziedziną artystyczno-estetyczną (**sytuacje, które implikują uczenie się w dziedzinie artystyczno-estetycznej**). W skład czynnika 2 wchodzi stwierdzenia: P25 – „Odwiedzam galerie sztuki, wystawy artystyczne”, P24 – „Poświęcam swój wolny czas na pisanie wierszy, opowiadań lub powieści, albo na malowanie obrazów, śpiewanie w zespole, chórze”, P5 – „Chodzę do teatru, na wystawy artystyczne, do filharmonii”, P15 – „Często dyskutuję z przyjaciółmi na , tematy społeczne, związane z kulturą, etyką, sztuką itp.”, P21 – „W czasie wolnym systematycznie czytam literaturę piękną”, P22 – „Piszę pamiętnik”.

Czynnik 3. Samokształcenie dotyczące bieżących wydarzeń naukowych, społecznych i kulturalnych (**sytuacje, w których studenci zdobywają wiedzę związaną z bieżącymi wydarzeniami naukowymi, kulturalnymi i społecznymi**).

²⁷ Wyniki analiz z wykorzystaniem tego kwestionariusza w grupie studentek edukacji wczesnoszkolnej zostały opisane w publikacji: A. Kozerska, *The Areas of Self-Education of Students – Candidates for Teacher of Early Education*, [w:] *Education of Tomorrow. From Nursery School to the Professional Activity*, red. K. Denek, K. Kamińska, W. Łuszczuk, P. Oleśniewicz, Sosnowiec 2012, s. 67–81.

nymi). P1 – „Czytam systematycznie czasopisma naukowe i popularnonaukowe”, P12 – „Regularnie czytam czasopisma publicystyczno-informacyjne”, P10 – „W telewizji regularnie oglądam programy popularnonaukowe lub naukowe”, P11 – „Jestem koneserem filmu”, P4 – „Jestem uczestnikiem tematycznych forów internetowych”, P27 – „Interesuję się problemami politycznymi w kraju i na świecie”, P17 – „Poświęcam dużo czasu na studiowanie książek niezwiązanych ze studiowanym kierunkiem”.

Czynnik 4. Samokształcenie związane z pracą nad sobą (samowychowanie) (**Sytuacje, które wiążą się z pracą nad sobą, samowychowaniem**). P2 – „Regularnie uprawiam sport”, P9 – „Podejmuję systematycznie jakieś drobne ćwiczenia wzmacniające moją siłę woli”, P14 – „Mam zainteresowania, których realizacja wymaga ciągłego pogłębiania wiedzy”, P18 – „W ciągu ostatniego roku podejmowałem/am nad sobą pracę w celu poprawienia jakiejś wady mojego charakteru”, P20 – „W ciągu ostatniego roku pracowałem/am nad własnym rozwojem duchowym”, P26 – „W ciągu ostatniego roku podejmowałem pracę nad doskonaleniem w sobie jakiejś cechy”.

Czynnik 5. **Sytuacje związane z poznawaniem świata w ramach aktywności turystycznej**. P28 – „Biorę udział w imprezach krajoznawczo-turystycznych (organizowanych np. przez PTTK)”, P3 – „Podróżuję w celach krajoznawczych lub turystycznych”.

Czynnik 6. **Sytuacje związane z aktywnością społeczną**. P19 – „Poświęcam swój wolny czas na pracę w wolontariacie”, P30 – „Jestem zaangażowany/a w uczestnictwo w stowarzyszeniu, organizacji społecznej, politycznej, religijnej itp.”.

Czynnik 7. **Sytuacje współpracy z innymi**. P7 – „W ciągu ostatniego roku poświęcałem/am czas na udział w zorganizowanych kursach doszkalających, szkoleniach organizowanych przez firmy edukacyjne”, P6 – „Często przygotowuję się do ćwiczeń i egzaminów w grupie osób, z którymi studiuje”.

Uzyskane wyniki pokazują małe zaangażowanie kandydatów do zawodu nauczyciela w działania związane z kreowaniem własnego rozwoju. Najwięcej uwagi poświęcają badani uczeniu się związanemu ze studiowanym kierunkiem ($m=2,8$, $s=0,8$). Względnie wysoko oceniona została aktywność w zakresie pracy nad sobą – samowychowanie ($m=2,6$, $s=0,8$) oraz orientowanie się w bieżących wydarzeniach kulturalnych, społecznych i politycznych ($m=2,5$, $s=0,7$). Najmniej aktywni są studenci w dziedzinie społecznej ($m=1,6$, $s=0,9$). Podobnie wyglądają wyniki dla aktywności w dziedzinie artystyczno-estetycznej ($m=1,8$, $s=0,7$). Oto przykładowe wyniki szczegółowe:

- 25% badanych nie czyta systematycznie czasopism naukowych ani popularnonaukowych (wybrali wartość 1 na podanej skali); 9% czyta systematycznie (wybrali 4 lub 5 na podanej skali);
- co druga osoba badana (47%) nie chodzi w ogóle do teatru, filharmonii czy galerii sztuki (wybrali 1 na podanej skali), 6% chodzi często (wybrali 4 lub 5);

- 20% twierdzi, że nie czyta regularnie żadnych czasopism publicystyczno-informacyjnych;
- 48% odpowiedziało, że w czasie wolnym nigdy nie czyta tzw. literatury pięknej;
- 23% wcale nie interesuje się problemami politycznymi w kraju i na świecie;
- 23% ma zainteresowania, których realizacja wymaga ciągłego pogłębiania wiedzy (wybrali 4 lub 5 na podanej skali), 10% nie ma w ogóle takich zainteresowań (wybrali 1).

Style aktywności edukacyjnej badanych osób

W dalszych analizach wzięły udział 364 osoby, od których uzyskałam kompletne dane. Znalazło się w tej grupie 111 osób studiujących edukację wczesnoszkolną, 128 studentów kierunków matematyczno-przyrodniczych oraz 125 studentów filologii. Badane osoby zostały pogrupowane pod kątem podobieństwa w zakresie preferencji dotyczących rodzajów aktywności edukacyjnej oraz podobieństwa dotyczącego stopnia zaangażowania w poszczególne rodzaje aktywności. W tym celu wykorzystana została statystyczna metoda – analiza skupień. Analiza skupień przeprowadzona została metodą k-średnich z narzuceniem wyodrębnienia 5 skupień. Wyniki analiz są następujące:

Tabela 1. Charakterystyka wyróżnionych stylów uczenia się (średnie arytmetyczne dla ocen pozycji kwestionariusza składających się na dany rodzaj aktywności edukacyjnej)

Styl aktywności edukacyjnej	Uczenie się związane ze studiowanym kierunkiem	Aktywność w dziedzinie artystyczno-estetycznej	Orientowanie się w bieżących wydarzeniach	Praca nad sobą	Aktywność turystyczna	Aktywność społeczna	Współpraca z innymi
Bierny	2,1	1,5	2,0	1,9	1,6	1,2	1,4
Wielokierunkowy, czynny	3,3	2,6	3,1	3,3	3,4	3,1	2,9
Szkolny	2,9	1,6	2,3	2,7	1,9	1,3	2,6
Zorientowany na zdobywanie wiedzy o wydarzeniach oraz na pracę nad sobą	3,1	2,6	3,1	3,1	2,1	1,6	1,9
Zorientowany na podróże	2,9	1,6	2,6	2,4	3,2	1,4	1,8
Razem	2,8	1,8	2,5	2,6	2,4	1,6	2,0

Skupienie 1. Bierny styl aktywności edukacyjnej

Biorąc pod uwagę oczekiwania społeczne wobec nauczycieli, styl bierny jest najmniej pożądanym u kandydatów do tego zawodu. Styl ten charakteryzuje jednak co czwartą badaną osobę. Są to osoby mało aktywne (lub bierne) w obszarach, które brane były pod uwagę w badaniu. Średnie dla każdego z czynników (poza czynnikiem 1, gdzie średnia wynosi 2,1) nie przekraczają wartości 2 i są niższe od średnich dla całej grupy badanej. W każdym przypadku są to wartości bardzo niskie i wskazują na brak zaangażowania badanych osób. Grupa 1. to 88 osób, co stanowi 24% wszystkich badanych. Grupę tę można określić jako „zamkniętą poznawczo”, niezainteresowaną świadomym wykorzystaniem własnych interakcji z otoczeniem przyrodniczym, społecznym czy kulturowym do celów edukacyjnych. 41% osób z tego skupienia studiuje edukację wczesnoszkolną, 38% studiuje kierunki matematyczno-przyrodnicze. W skupieniu tym znalazła się co trzecia studentka edukacji wczesnoszkolnej (29%), co czwarty student kierunków matematyczno-przyrodniczych i co piąty student filologii.

Skupienie 2. Wielokierunkowy czynny styl aktywności edukacyjnej

W grupie 2. znalazło się 43 badanych (12%). Osoby wchodzące w skład tej grupy charakteryzują się wysokimi wynikami dla każdego z czynników. Skupienie 2. to grupa osób aktywnie kreujących własny rozwój w różnorodnych sytuacjach. Są to osoby zaangażowane w proces studiowania – ich oceny stopnia zaangażowania w uczenie się związane ze studiowanym kierunkiem są najwyższe, w porównaniu do pozostałych grup. Ich zaangażowanie w studiowanie wybranego kierunku nie przeszkadza aktywności w innych obszarach. W każdym z analizowanych obszarów ta grupa jest aktywna w wysokim stopniu. Nie ma związku pomiędzy studiowanym kierunkiem a preferowaniem stylu aktywnego. Każdy z analizowanych kierunków studiów ma w tym skupieniu reprezentację w ilości 10–13,5%.

Skupienie 3. Styl szkolny

Styl ten preferuje 79 osób badanych (około 22%). Dominuje tutaj tzw. „samokształcenie kierowane”. Osoby, które znalazły się w tej grupie, preferują głównie uczenie się pod kierunkiem nauczycieli akademickich i ten rodzaj aktywności pochłania znaczną część ich czasu. Uczą się często w grupach osób, z którymi studiują. Są to osoby, które nie podejmują z własnej inicjatywy innych, poza studiowaniem wybranego kierunku, aktywności związanych z kreowaniem własnego rozwoju. Przykładowo, nie są aktywni w dziedzinie artystyczno-estetycznej. 89% osób w tej grupie stwierdziło, że w ogóle nie chodzi do teatru (wybrali 1 lub 2 na podanej skali), na wystawy artystyczne czy do filharmonii, a 88% tej grupy w ogóle lub prawie wcale (wybór 1 lub 2 na skali) nie poświęca czasu na czytanie literatury pięknej. Nie są zainteresowani twórczością

innych i sami też nie próbują wyrażać siebie przez sztukę. Nie są też zaangażowani w aktywność społeczną. Osoby zaliczone do tej grupy nie interesują się wydarzeniami kulturalnymi, artystycznymi czy aktualnymi wydarzeniami naukowymi. Jeśli już czytają książki, to są to raczej pozycje o charakterze użytkowym: naukowe, informacyjne, publicystyczne. Jednak co trzecia osoba w tej grupie także tego typu książek nie czyta wcale (wybrali 1 na podanej skali). Jest to styl preferowany przez dużą grupę studentów kierunków matematyczno-przyrodniczych: co drugi student zakwalifikowany do skupienia 3. studiuje kierunek matematyczno-przyrodniczy, co trzeci student tego kierunku znalazł się w skupieniu 3.

Skupienie 4. Styl zorientowany na zdobywanie wiedzy o wydarzeniach kulturalnych, społecznych, naukowych oraz na pracę nad sobą

W grupie 4. znajduje się 49 osób badanych. Jest to grupa zorientowana na zdobywanie wiedzy o wydarzeniach kulturalnych, społecznych czy naukowych, przy czym źródłem tej wiedzy są głównie środki masowego przekazu (telewizja, Internet, książki). Jest to grupa, która deklaruje, że podejmuje celowe działania związane z własnym rozwojem duchowym, poprawieniem jakiejś cechy swojego charakteru. Co druga osoba w tej grupie (54%) poświęca *dużo*, lub *raczej dużo* czasu na studiowanie książek niezwiązanych z kierunkiem studiów, 41% regularnie lub raczej regularnie ogląda w telewizji programy publicystyczne lub popularnonaukowe. 37% tej grupy regularnie bierze udział w dyskusjach na forach internetowych. 57% tej grupy uważa się za konesera filmu. W grupie preferującej ten styl aktywności edukacyjnej jest duży odsetek studentów kierunków matematyczno-przyrodniczych (45%).

Skupienie 5. Styl zorientowany na podróże

Grupa 5. to 79 badanych. Jest to styl charakterystyczny dla studentów filologii (germańskiej i angielskiej). Co drugi student w skupieniu 5. jest studentem filologii (49%). Cechą charakterystyczną tego stylu jest zaangażowanie w studiowanie wybranego kierunku, któremu towarzyszy aktywność turystyczna.

Wszystkie wyróżnione style, oprócz pierwszego, charakteryzują się relatywnie wysokim poziomem aktywności edukacyjnej w ramach przygotowywania się do zajęć na uczelni. Można więc powiedzieć, że aktywność w innych obszarach, niezwiązanych z uczelnią, nie przeszkadza w studiowaniu wybranego kierunku; aktywne studiowanie często współwystępuje z aktywnością w innych obszarach. Można stwierdzić istotny statystycznie związek pomiędzy stylem aktywności edukacyjnej a studiowanym kierunkiem (tabela 2).

Tabela 2. Styl aktywności edukacyjnej a kierunek studiów badanych osób

Kierunek studiów	Styl bierny	Styl wielokierunkowy	Styl szkolny	Styl zorientowany na zdobywanie wiedzy o wydarzeniach oraz pracę nad sobą	Styl zorientowany na podróże	Razem (liczba osób)
Zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i edukacja przedszkolna	36	15	24	12	24	111
Matematyczno-przyrodniczy	33	15	40	22	18	128
Filologia angielska i germańska	19	13	15	15	63	125
Razem (liczba osób)	88	43	79	49	105	364

$\chi^2=52,6$, $df=8$, $p<0,01$, Wsp. Kontyngencji=0,35, V Cramera=0,27

Zakończenie

Wyniki badania pokazują małe zaangażowanie studentów-kandydatów do zawodu nauczyciela w zakresie szeroko rozumianego samokształcenia. Jakkolwiek, wniosek ten nie dotyczy wszystkich badanych, wśród których wyróżnia się grupa bardzo aktywna edukacyjnie (grupa 2). Niepokoi niepopularność zachowań, które świadczyłyby nie tylko o aktywnym udziale przyszłych nauczycieli w życiu kulturalnym, intelektualnym, społecznym, ale nawet o zainteresowaniu aktualnymi wydarzeniami w tych obszarach. Bardzo popularny jest styl bierny, polegający na braku zaangażowania w działania związane inicjowaniem własnego uczenia się. Zebrane dane pokazują, że kandydaci do zawodu nauczyciela są szczególnie mało aktywni w obszarach związanych z zainteresowaniem światem zewnętrznym; aktualnymi wydarzeniami politycznymi, naukowymi, kulturalnymi, społecznymi. W małym stopniu angażują się też w samokształcenie w dziedzinie artystyczno-estetycznej. Samokształcenie większości badanych osób można opisać jako skierowane „ku sobie”, dotyczące własnej osoby. A. Góralski tego rodzaju samowychowanie (samokształcenie) nazywa sokratej-

skim²⁸. Pojawia się w przypadku dostrzegania rozbieżności pomiędzy idealnym wyobrażeniem dotyczącym swojej osoby („ja idealne”) a aktualnym stopniem rozwoju („ja realne”). Aktywność edukacyjną tak rozumianą uważa się za zjawisko pożądane w życiu człowieka i jest to aktywność powszechnie akceptowana, pod warunkiem, że nie zostaną przekroczone pewne granice (jak jest na przykład w przypadku anoreksji). W badanej grupie osób jest to głównie aktywność związana z przygotowaniem się do zajęć na uczelni oraz praca nad wyrabianiem własnej dyscypliny wewnętrznej, samokontroli, praca ukierunkowana na zwalczanie złych przyzwyczajęń. Oprócz samowychowania (samokształcenia) sokratejskiego jest jeszcze jeden rodzaj samowychowania, który nosi nazwę prometejskiego. Są to działania zorientowane na przekształcanie, udoskonalanie świata zewnętrznego, środowiska życia. „W tak pojmowanym samowychowaniu nie występuje konflikt pomiędzy tym, co indywidualne, osobiste, a tym, co społeczne, gdyż właściwym jego przejawem jest miłość, twórczość, altruizm. Zmiana samego siebie jest nierozzerwalnie związana ze zmianą otoczenia dzięki skierowanej przez jednostkę aktywności ku ludziom, rzeczom czy symbolom. Samowychowanie jest tutaj szczególnym środkiem samorealizacji i samoaktualizacji człowieka”²⁹. W zawodzie nauczyciela samowychowanie prometejskie jest wysoce pożądane. Biorąc pod uwagę społeczne oczekiwania wobec zawodu nauczyciela oraz wyniki przeprowadzonych badań, można stwierdzić, że brakuje w grupie objętej badaniem zaangażowania w samokształcenie „od siebie”, przejawiającego się w społecznej aktywności, w działaniach ukierunkowanych na doskonalenie świata zewnętrznego.

Summary

Styles of self-education of candidates for teaching profession

The paper presents the results of a study on educational activities of students – candidates for the teaching profession. The study used a questionnaire “Self-study as a way of life”. As a result of data analysis seven types of educational activity were identified. In the next stage of the analysis five styles of educational activity were distinguished: 1 Passive style, 2 Multidirectional, active style, 3 School style, 4 Style focused on learning about current cultural, social, academic events and on self-upbringing, 5 Style focused on travel.

²⁸ M. Olczak, *Techniki samokształcenia nauczyciela*, „Edukacja i Dialog” 2009, nr 1, źródło: http://www.eid.edu.pl/archiwum/2009,261/styczen,262/temat,263/techniki_samokształcenia_nauczyciela,2125.html, stan z: 07.2012.

²⁹ Tamże.